Paul Strathern

90 dakikada HEGEL

gendaş

90 dakikada HEGEL
Paul Strathern

Hegel, anlaşılması son derece zor olan bir filozof olarak tanınır. Hegel'in kendisi bile onu tek bir insanın anladığını varsaymıştır. Paul Strathern bu sorunun üstünde özellikle durur ve sonuçta Hegel'in burada durumu biraz fazla abarttığını hisseder.

Dublin'deki Trinity Koleji'nin felsefe fakültesi, yirminci yüzyılın başlarından beri bir Hegel-merkezi konumundadır. Yarım yüzyıl kadar sonra yazar oraya gittiğinde zaman artık değişmiştir. Öğrenimi sırasında Strathern bir ödül kazanır. Çünkü felsefenin "en duru önermesini" bulmuştur. Dört sayfadan uzun çalışma anlamlı bir felsefe eserini konu almalı ve jüri üyeleri mümkün olduğunca hiçbir yoruma ihtiyaç duymamalıdır. Paul Strathern önerisinde, Hegel'in "Tinin Görüngübilimi" kitabını konu almıştır.

90 DAKİKADA HEGEL

PAUL STRATHERN

90 Dakikada Hegel
Yeni Seri: 20
90 Dakikada Filozoflar: 6

Almanca'dan Çeviren: Yücel Sivri

Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

© Gendaş A.Ş.

Birinci Basım
Ekim 1997

ISBN 975-7809-32-2

Editör
Adnan Özer

Kapak Tasarımı
Murat Bozkurt

Dizgi
Era (512 36 76)

Kapak ve İç Baskı
Perspektiv

Cilt
İtimat Mücellithanesi

Gendaş A.Ş.
Çatalçeşme Sk. No: 19
Cağaloğlu-İstanbul
Tel-Fax: (0212) 520 82 12 - 527 10 20

Önsöz

Hegel'in doğduğu yıl, 1770'de, kırk beş yaşında olan Kant, Königsberg Üniversitesi'nde ilk dersini vermektedir. Aynı yıl Hölderlin ve Wordsworth de dünyaya gelir. Şairane cezbenin, sağlam sistematiğin, nesnellik ve öznellik iftiralarının tohumları ortaya atılmaktadır. Bu arada Avrupa, Rönasans'tan bu yana en büyük devrimlerin eşiğine gelmiştir. Bu değişimler kendini politikada Fransız İhtilâli'yle, kültürde de romantizmle göstermekte olup aynı sıralarda gelişen Sanayi Devrimi de bütün kıtanın çehresini değiştirmektedir.

Hegel'in ölümünden birkaç yıl sonra

ise Marx, 20. Yüzyıl'ın çehresini yaratacak olan, başka bir değişimi hazırlar.

Hegel bu olaylarda önemli bir rol oynamıştır. Henüz öğrenciyken Fransız İhtilâli'ni selâmlamış, yaşlı bir adamken diyalektik yöntemi marifetiyle çark ederek Prusya devletinin borusunu öttürmesi mümkün olmuştur. Hegel diyalektik yöntemi sayesinde insanlığın en devasa felsefi sistemini kurmuştur; yani güçlü devleti göğe yükseltecek bir gücü. Ama Hegel'in yöntemi, çalışkan taraftarlarından Marx'ın elinde, Fransız İhtilâli'nden beri en büyük toplumsal devrim olarak tekrar biçimlenir. Bu da, yeniden, insanlık tarihinin en ilginç politik sistemine dönüşmüştür. (Çeşitli bakımlardan, korkutucu bir şekilde Prusya devletini anım-

satmıştır.) Diyalektik, sistem işlemesi gerektiği gibi işlemiştir.

Hegel büyük bir olasılıkla, bunun tam tersini düşünmüş olsa bile.

Hegel (1770-1831)

"Oysa, yalın saçmalık yutturma ve o güne değin sadece tımarhanelerde işitilebilecek cinsten olan deli saçması, kuduruk sözlerin kâğıda çiziştirilmesi yönünde yapılabilecek küstahlıklar, ennihayet Hegel'de zuhur etmiş, böylelikle o, eşine rastlanmamış hoyrat ve belirsiz bir yalanla oyalama olayına öyle büyük bir başarıyla alet olmuştur ki, bütün bu safsatadan sonraki kuşaklar harikulâde etkilenmiş, hâttâ Alman Niai serisinde onun için bir anıt dahi dikmişlerdir." diye yazar Hegel'in Berlin Üniversitesi'ndeki meslektaşı Schopenhauer. Schopenhauer'in yorumu sizde hiçbir yargı uyan-

dırmamalı, aksine sizin için sadece bir uyarı olmalıdır. Çünkü Hegel ile, felsefe *aşırı ciddi* bir mesele olur, öyle ki, bütün neşemizi hemen terketmemiz bizim için en iyi yol olacaktır. Viktoryen Bath'lardan birinde eğlenen banyo müşterilerini cehennem ateşiyle tehdit eden sert bir amatör vaizin de dediği gibi: "Gülenlerin olduğu yere, kurtuluş çok geç gelir."

Hegel'le felsefe gerçekten olağanüstü ağırlaşmıştır, çünkü onun felsefesi *en yüksek konsantrasyon*u gerektirir. Schopenhauer ise ustura keskinliğindeki zekâsına rağmen Hegel'in felsefesini, anlaşılan hafife almıştır. Diğer yandan bizzat Hegel bile kendisini sadece bir tek insanın anladığını, onun da yanlış anladığını belirtmiştir. Bazı eleştirmenler Hegel'in

bu noktada abarttığını düşünüyorlar -onu anlayan bir Allah'ın kulu gerçekten var mıydı acaba?

Georg Wilhelm Friedrich Hegel 27 Ağustos 1770'de Stuttgart'ta memur kökenli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Babası Württemberg maliyesinde çalışıyordu. Hegel, hayatının sonuna kadar koruduğu sert Suebya aksam için ceddine şükran borçludur. Aynı zamanda gerçek kültürlülüğün temel faziletine ait ağırbaşlı çekingenliği de bunun bir kanıtıdır. Gençliğinde birçok farklı konuda kitapları, gazeteleri, araştırmaları yutarcasına okumuştur. En genç yıllarında bile sistemli hamlelere önem vermiş ve alfabetik sırayla kaydettiği derslerini temiz özetlerle pekiştirmiştir.

Hegel on altı yaşının baharında Tubingen Üniversitesi'nin teoloji seminerinde yüksek öğrenimine başlar. Bütün koşullar onun birinci sınıf bir memur olacağı yönünde gelişirken, anne ve babası onun kilise hizmetinde bulunmasını kararlaştırırlar. Hegel'in eğilimi ne kadar teolojiden yana olsa da, eğitimine başlayınca, kendisinde felsefeye karşı derin bir ilgi uyanır. Tübingen'de çok önemli iki çağdaşıyla tanışır: Biri Yunan kültürünün tutkulu bir hayranı olan ve ileride Alman şiirinin en büyüklerinden birisi olacak Hölderlin ve diğeri ise 19. Yüzyıl'da aydınlanma hareketiyle düşüncenin darlaşmasına karşı gelişen tepkinin öncüsü olma özelliği taşıyan romantik doğa felsefesiyle Schelling. Böyle bir ortamda He-

gel romantik devrime hızla uyum sağlamıştır. Fransa'da ihtilâl başlayınca, o ve Schelling bir sabah alacakaranlıkta pazar yerine bir "Özgürlük Ağacı" dikerler.

Hegel özellikle eski yunanlıların kültürüne ve Kant'ın yeni felsefesine ilgi duyar; bu konularda bulabildiği her şeyi okuyup yutuyordu. Üniversitedeki arkadaşları arasında "ihtiyar" olarak tanınırdı. Bu, büyük bir olasılıkla sönük kişiliği ve öğrenme hırsı yüzündendi. Hegel 1793'te öğrenimini bitirince, kilise kariyerine başlamayı düşünmez bile. O, akademik öğretim görevlisi olup, üniversitede ders vermek arzusundaydı. Ancak işin garip tarafı üniversiteyi orta derecede bir başarıyla bitirmiştir. Üniversitenin dahili makamları sanki ileriyi görüyorlarmış

gibi, onun felsefede işe yaramayacağı yolunda bir ibare düşmüşlerdir diplomasına.

Hegel gerçekten de birçok dahi ve sayısız sıradan tuhaf adamda da olduğu gibi -kendi seminer konuları hariç- felsefede olduğu kadar diğer eğitim konularında da kendini kitaplardan geliştirmişti. Hegel, üzerinde çok çalıştığı araştırmalarını bırakmak istemediğinden geçimini evlerde özel ders vererek sağlamaya başlar. Üç seneliğine İsviçre'ye, Bern'e gider. Orada sık sık kütüphaneye uğrar; üstelik çok da yalnızdır burada.

Kant'ın etkisi altında, içlerinde, Hristiyanlığın nasıl otoriter bir dine dönüştüğü sorusuna yanıt aradığı, din üzerine makaleler yazar. *"Das Leben Jesu"*

(İsa'nın Yaşamı) başlıklı bir çalışmasını da kaleme alır. Burada İsa'yı neredeyse tarihi bir şahsiyet olarak yorumlar. (Bu çalışması hiçbir zaman yayınlanmamıştır; nitekim Hegel daha ileride bunu imha edecektir.)

1796'da arkadaşı Hölderlin, o dönemde yaşadığı Frankfurt'ta, Hegel'e özel bir öğretmenlik görevi bulmayı başarır. Hegel, Frankfurt'a geldiğinde çılgınlık derecesinde, bir bankacının karısına aşık olmuş bir Hölderlin ile karşılaşır. Hölderlin onu Eski Yunanistan'ın reenkarnasyonu olarak görmektedir. Bu arada Hegel tekrar kendisiyle başbaşa kalır. Artan melankolisinden kurtulmak için daha da yoğun çalışmaya başlar. Yaşadığı bu duruma rağmen, yine de bulabildiği boş

zamanlarında akıcı olmayan ölçülerde korkunç, bunalımlı şiirler yazar. (Hegel'in yeteneği her zaman düzyazı nezdinde kalmıştır.)

Yalnız geçirdiği bu yıllar Hegel'e bir çeşit mistik vizyon kazandırır; Kozmos'un tanrısal birliğini kavrayıştır bu. Her son bulan ayrılık illüzyondur, her şey ortada birleşir ve bunların hepsi nihai gerçektir. Hegel o sıralarda Spinoza okuyordu ve büyük olasılıkla bu panteizm ondan kaynağını alır. Her ahvalde Hegel, hayatının geri kalan kısmını, vizyonunu dile getirmek ve entellektüel bir temele dayandırmaya çalışmakla geçirecektir. Yavaş yavaş onu derinden etkileyen Kant'tan sıyrılmaya başlar ve kendine ait kapsamlı bir metafiziksel sistema-

tik oluşturur. (Yine de burada Kant'tan belirgin izler kalmıştır.)

1799'da Hegel'in babası ölür, oğluna yaklaşık bin beşyüz taler bırakır. Bu miras Hegel'e mütevazi bir geçim sağlar. Arkadaşı Schelling'e, içinde "ucuz yiyecekler", büyük bir kütüphane ve "iyi bira" bulunabilecek bir şehir tavsiye edip edemeyeceğini sorar. Schelling o sıralarda Jena Üniversitesi'nin yıldız-profesörüydü. Schelling, Hegel'e, Jena'ya taşınmasını önerir (Filozofların iyi biradan anlamaması gerçekten çok tuhaf. Zira Jena'da parasını ödemek zorunda kaldığım arpa suyu, Alman birasının özelliklerine kesinlikle sahip değildi. Bu aksiliği yaşadıktan sonra, biranın tarifinin oradaki bir bakımyurdundan kaynaklandığı söylendi

bana.)

Hegel, 1801'de *kadrosuz doçent* olduğu Jena'ya yerleşir. Bu da ödemelerinin, derslerine katılan öğrencilerin sayısına göre yapılması anlamına geliyordu. Hegel'in maddi açıdan bağımsız olması, gerçekten bir şanstır: Başlangıçta sadece dört öğrenci derslerine katılıyordu. (Edebi tarzı tüyler ürpertici, ancak sunuş tarzı mükemmel olan büyük metafizik öncüsü Kant'ın aksine Hegel tutarlı hareket etmeyi tercih ediyordu. Yazıda olduğu kadar sözelde de çekinilen biriydi.)

18. Yüzyıl'ın sonlarına değin, Almanya'da, Jena'dakinden daha hareketli bir üniversite yoktu. Schiller arasıra tarih dersleri vermekteydi, Schlegel kardeşler ve şair Novalis burada romantik Alman

okulunu kurmuşlardı ve büyük idealist Fichte en yeni Post-Kantçı felsefeyi öğretmekteydi. Bizzat düzyazı bedene kavuşup burada ders vermeye başladığında bu şairane dahiler oradan çoktan ayrılmışlardı, ama onların yerinde yirmi sekiz yaşındaki Schelling, öğrencilerini doğa felsefesinin romantik coşkusuyla esinlemekteydi. Bu Hegel'in duygusal kavrama yetisini aşmaktaydı, bu nedenle kısa zamanda Schelling ile arası açılmıştır.

Hegel'in dinleyicilerinin sayısı dramatik biçimde yüzde ikiyüzlük oranda on bir öğrenciye yükselir, ama o hâlâ para sıkıntısı çekmektedir. En kolay yolu uygulamamak için metanetle direnir. Dürüstlüğü, bir kirpinin dikenleri gibi ka-

rakterine ait bir şeydi. Bir an olsun derslerini ilginç kılmayı veya en azından daha anlaşılır hale getirmeyi denemiyordu bile. Artık büyük sistemini formülleştirmeye hazırdı. Ve anlaşılan odur ki, bunu öğrencilerinin sırtından yavaşça tamamlamaya çalışmıştır. Daha ileride üniversiteli hayranlarından biri Hegel'in ders anlatışını şu sözlerle aktarır: "Başlarken duraklar, tasarlamaya devam eder, bir kez daha başlamayı dener, tekrar duraksar, konuşur ve başlamasıyla düşüncelerine dalar; isabetli kelime yine eksik gibidir ve o en uygun bulduğunu ortaya atar... Sonunda tümcenin en kesin anlamı belirmiştir ve hararetle devam edeceği umulur. Boşunadır. Düşüncesi, ileri gitmektense, geriler, benzer kelimelerle yi-

ne aynı nokta üstünde dönmeye başlar. Azalan dikkat havada dolaşarak ortaya yayılır ve dakikalar sonra aniden, vermekte olduğu derse korku içinde geri döner; ceza olarak da kendini bütün bağlantılardan kopmuş bulur." Düşünün bir, bu konuşan Hegel'in hayranlarından birisi - bizler sadece, Hegel'in öğretim yönteminin etkisiyle akşamları bol bol bakımyurdu birasının lezzetine bakan zavallı öğrencilerin durumunu hayal edelim bir de.

Hegel'e nasıl yardımcı olunabilirdi? Sonunda birisi çare olarak yakınlardaki Weimar sarayında özel elçilik danışmanlığı yapan ve devlet makamlarında etkisi olan Goethe'ye başvurur. Hegel olağanüstü profösörlüğe atanır ve (post-factum, birkaç kişinin görüşüne göre) yüz

talerlik bir ücret almaya başlar.

Böylece en büyük felsefi çalışması *Phenomenologie des Geistes'i* (Tinin Görüngübilimi) ilerletme fırsatını elde eder. Buna rağmen Hegel'in görüngüsel çalışmaları sadece tinle sınırlı değildi, çünkü tam o sıralarda bir de gayrımeşru oğlu dünyaya gelir. Bu gerçek, biyografilerinde, nesirlerinin berraklığının değerli taşı gibi nadiren parlar ve söner. Kısa bir parıltı, sonra bir sis bulutu arasında yine gözden kaybolur. Hegel'in gayrimeşru oğlu Ludwig hakkında bilinenler çok azdır -tek bilinen babasının onu asla inkar etmediğidir.

Napolyon o dönemde, egemenliğini bütün Avrupa'ya yaymakla meşguldü. Prusya ile bir savaş kaçınılmazdı ve nite-

kim 1806'da Fransız birlikleri Jena'ya girmiştir. Hegel, Prusya bürokrasisini hakir görüyordu ve kalbi Napolyon için çarpıyordu. Bunun, gençliğindeki devrimci gayretinin kalıntılarıyla bir parça olsun ilgisi yoktu - Hegel daha çok kendi, sistemiyle ahenk içinde bulunacak tarihi bir sürecin tanığı olacağını hissediyordu. "İmparatoru - bu dünya ruhunu- şehri, keşfe giderken at üstünde gördüm..." Ertesi gün fransız askerleri Hegel'in oturduğu sokağa dadanıp yağmalamaya başlarlar; filozof paltosunun cebine (*çok* bol bir palto olmalı) gizlediği *Phenomenologie des Geistes'in* elyazmasıyla çok yakınındaki profesörlerden birinin evine sığınır. Fransız ve Alman birlikleri şehirde çarpışırken Hegel de bu

adamın evinde en önemli yapıtının son tümcelerini yazar.

Anlatılanlara göre Hegel askerlerin şehire geri döndüğünü duyunca çalışmasına ara verir ve pencereden sarkıp, sorar: "Kim kazandı?"

Fransızlar yenmiştir ve Hegel mutluluktan uçar. Dünya ruhu, bu ruhsuz dünyada ilerleyişini sürdürmektedir. Üniversite, yenilgiden sonra kapılarını kapamak zorunda kalır ve Hegel de yeniden para sıkıntısı çekmeye başlar, zira çok az sabit ücret alıyordur. Bir sonraki yıl *Phenomenologie des Geistes* yayınlanır.

Bu yapıt genel olarak Hegel'in şaheseri ve en karmaşık kitabı olarak değerlendirilir. Kant almanca felsefi bir metnin asgari uzunluğunu sekiz yüz sayfaya çı-

karmıştı. Bu noktada Hegel büyük öncüsünden hiç de geri kalmaz. Tersine düzyazı tarzıyla onu aşmıştır bile. Kasıtlı olarak açık, kolay bir tümcesini örnek babında seçtim. Kararı yine de siz verin: "Bu doğal süreçte felsefenin içinde hazır bulunan, önceden konmuş kavram, gerçek olana gidecek, dolayısıyla alet olarak, gerekli olan tanınabilirliği anlaşılacak, yahut vasıta olarak saltık olan ele geçirilerek görülecek, tanınacaktır." Tümce kendi başına ele alındığında belki gülünç ama birkaç yüz sayfadan sonra artık insanda gülecek hal kalmıyor.

Eserin tamamının bu netlikte olduğunu sakın düşünmeyiniz. Hegel yavaşça (*çok* yavaş), saltık bilginin betimlendiği bir ilâhlaştırmaya varır. Normal bir insan

olarak yarım düzine satırdan oluşmuş bir metnin kesinkes bir şey söyleyememesini tahmin bile edemeyiz. (Deneyin lütfen!) Ama bu arada Hegel kendini iyice kaptırır ve sayfalarca yazar: "Demek ki nesne, dolaysız bilinci belirten *dolaysız* bir varlığın veya bir şeyin parçasıdır; düşünceyi belirten, diğer olan varlığın parçası, ilişkisi veya diğeri için var olmak ve kendisi için olmak, kesinlik, gerçek kabul etme özlüğü veya mutlağını belirtmedir."

Hegel felsefeye almanca öğretmeye çalıştığını iddia etmiştir. Bunu becerdiği konusunda ise herkes görüş birliğinde. Mesela ben Britanya Adası'nın bir sakini olarak, alman dilini Hölderlin ve Rilke'nin dilini- böyle bir hakarete karşı ko-

rumaya niyetliyim. Hegel felsefeye bir şeyler öğretmeye kalkışmadan önce, *kendine* almanca öğretmiş olsaydı herhalde daha isabetli olurdu.

Peki, bütün bunlar ne anlama geliyor? Hiçbir dilde hiçbir şey söylemeden sekizyüz-sayfalık-yapıt yazılamaz (ne denli uğraşılırsa uğraşılsın). Bu kanıyı paylaşan o kadar çok bilgin, Hegel'in düzyazı batağına saplanıp kalmıştır ki, bazıları bunun içinden Marxist olarak çıkmış, bazıları varoluşçu olarak ve bazılarıysa gün ışığına bir daha çıkamamıştır bile (Hegelciler). Sonuçta felsefesini *özetlemek* için, Hegel on kitaplık bir dizi yazmıştır. (Yapıtın yeni kesin baskısı Alman Araştırma Birliği'nin çalışmalarıyla elli cilt kadar olacak.) Hegel'in düşüncelerini

yoğunlaştırmak için yapılan her deneme, dinozor kuyruğunun sonundaki bir kemikten, çağlar önce yaşamış dev bir hayvanın türüne karar vermeye benziyor. (Beyninin büyüklüğünü göz önüne alırsak, dinozor, bir entellektüel olmalıdır.)

Hegel'in sistemi mutlak olan her şeyi içerir bu yüzden de her noktada bir hata olasılığı vardır. Bütün sistem, Hegel'in özgün yöntemi üstüne kurulu -meşhur diyalektik yöntemidir bu. Burada öyle bir "tez"den yola çıkılır ki, bu kaçınılmaz biçimde yersiz ve kusurlu olarak kavranır. Böylece bu tez, kendi "antitez"lerini ortaya koyar. Bunlar da eksik olarak değerlendirilir ve bu iki aykırılık da "sentez" olarak birbirine kaynar. Sentez ise tez ve antitezde, mantıklı olan her

şeyi içerir ve bunlar böylece başka bir tez oluşturur. Süreç bir dizi üçlü takım ile tekrarlanır, yükselir, yükselir, bununla daha çok anlaksal bir hal alır ve tinsel bölgelerde yükselmeye devam eder. Bu sistem, doruk noktası fikir (mutlak olan, her şeyi içeren) olan bir piramidi andırır. Bu çeşit diyalektiğe bir örnek:

Tez: Mimari

Antitez: Romantik dönem sanatı

Sentez: Klasik dönem heykeltraşlığı

Merdivenin daha yükseklerinde, rasyonel alanda da şu var:

Tez: Varoluş

Antitez: Tasarım

Sentez: Öz

Bu sistemin şaşırtıcı, derin düşünceler çeşitliliği ortaya koyduğu yadsınamaz.

Ama bunlar genelde şiirsel düzlemde kalıyor. Gerçekte sistemin bütünü, harika güzellikte şairane bir fikir. Kelebek burada demirci çekiciyle bir yere mıhlanıyor. Piramidin alt sıralarındaki birçok fikirler sadece yanlış değil (tez: Yahudi dini; Antitez: Roma dini; Sentez: Yunan dini), aksine (Tez: Hava; Antitez: Toprak; Sentez: Ateş ve su) hiçbir şey ifade etmiyor. Hegel'in iddialarına rağmen, sistemi, (mantıksal anlamda) gerekli, ama gerçekte geniş ölçüde keyfîdir. Meselâ mantığı, hiçbir şekilde disiplinli bir Spinoza'ya uymuyor. Ve göreceğiz ki, tarih gibi somut alanlar söz konusu olduğunda, onun sistemi oldukça mide bulandırıcı birtakım fikirlere götürür bizi. (Ulusal bir komutanın dünya ruhunu temsil ede-

ceği görüşü belki Napolyon Dönemi'nde şairane bir özür ya da özenme olarak kabul edilebilir, ancak 20. Yüzyıl'ın getirdiği deneyimlerin ışığında bu düşünce tarzı artık günümüzde kesinlikle kabul edilemez.)

Kalın eserinin yayınlanmasına rağmen Hegel hâlâ meteliğe kurşun atmaktaydı. Jena'yı terk eder ve birkaç sene *Bamberger Zeitung*'un yayın yönetmenliğini yapar. Bu gazetelerdeki başyazıların ne menem şeyler olduğu artık bizim hayal gücümüze kalmıştır - Gazetenin 1807-1808 yıllarındaki bütün baskıları tarihi bir sentezle birbirine kaynamış olmalı.

Otuz sekiz yaşındayken Hegel, Nürnberg'deki bir lisenin müdürlük görevini üstlenir. Bu görevde sekiz sene kalır. Bu

iş ona felsefî çalışmalarını yürütmek için ihtiyacı olan bütün boş zamanı sağlar. Bu arada Hegel uzun süredir devrimci özgürlük tezlerinden uzak kalmıştı; hararetle bunlara karşı antitezler ortaya koymaya koyulur. O, okul yöneticilerinin en mükemmeliydi! Gelmiş geçmiş en ideal eğitim metodu, ona göre, gençlerin kişisel düşüncelerini, görüşlerini ve tasarımlarını kökünden kazımaktır. Meslekleri-ne hiçbir ilgi duymayan veya rehavet içindeki bütün eğitimciler gibi o da okulu sert bir idareyle yönetmeye başlar. Okul müdürü bay Hegel'i çalışma odasında rahatsız mı ettiniz, o takdirde bu önemli meselenin haksızlıkla sonuçlanması kaçınılmazdır. Bir öğrencinin anlattığına göre, o ve bir sınıf arkadaşı, öğren-

ci şikayetlerini bildirmek üzere Hegel'e gönderilir. Delikanlı, o gün merdivenlerden geriye nasıl olup da inebildiklerine, hayatının ileriki dönemlerinde bir türlü akıl sır erdirememiş.

Bir süre sonra bir şaşırtıcı antitez daha oluşur kendiliğinden. Hegel aşıktır. Bunu tasarlayabilmek, Hegel'in, mutlak olanın diyalektik tasarımını anlamak kadar zordur. O sıralarda kırk yaşında ve iliklerine kadar bekârdı (ufacık hatasını görmezden gelirsek). Sıkı çalışma yılları diyetini almıştı ondan. Somurtkan suratı vakitsiz yaşlanmış, şakaklarının üzerindeki saçlar dökülmüş, artık portresinin tamamı kararsız bir bakış sezgisi vermektedir. Kısa boylu, kambur, toplum içinde sıkılgan ve kabaydı. Georg Wilhelm Fried-

rich Hegel en ateşli taraftarlarının gözünde bile bir karizma uyandırmamış olmalı. Aşık olduğu kızın adı Marie von Tucher'di ve saygıdeğer bir Nürnberg'li aileden geliyordu; yaşı henüz on sekizdi. O zamanlar tanınmış, çok başarılı bir yazar olan Jean Paul ile arkadaştı ve "his", samimi jestler gibi romantik şeylere inanmaktaydı. Hegel onun için, içlerinde titizlikle sevginin diyalektik tabiatını çözümlediği, akıcı olmayan şiirler yazar. Randevularında bir araya geldiklerinde bile Hegel "müdür bey" olarak kalır; gerçeklerden uzak, çoğu kez hoş olmayan tonda, sevgilisinin aykırı fikirleri üzerinde konuşurdu. Daha sonra ise mektuplarında ondan özür dilemeye çalışır: "Açıklamalarının biçiminden ve bana

karşı olan hoşgöründen dolayı unutma ki, vecizeler dile getirdiğimde, onların yöneldiği bireyler -ki burada sözkonusu olan sensin- gerçektir ve dahi buradaki tutumumun, yöntemimin, genel olarak ele alındıklarında, kararlı ve geniş kapsamlı sonuçları vardır, yani alabildiğine ciddi olarak ortaya çıkarlar; öyle ki sen bunları düşünmezsin, -hâttâ bütün bunlar senin için yoktur bile denebilir." Genç kız o yaşta pazar yerine bir özgürlük ağacı dikmiş olsaydı, acaba Hegel ne derdi diye insan kendi kendine soruyor ister istemez. Ama işin gerçek tarafı Marie, somurtkan aşığının sevgisine karşılık vermiştir. Nitekim 1811'de evlenirler ve görünüşte evlilikleri de mutlu geçmiştir. Çiftin iki oğlu dünyaya gelir. Karl ve Im-

manuel. Hegel'in Jena'daki gayrimeşru oğlunun da gelişiyle aile genişler (onun davranışları uzun zamandır babasının prensiplerini içten içe kemirmiştir).

Bu sıralarda Hegel, ikinci büyük eserini kaleme alır, *Wissenschaft der Logik* (Mantık Bilimi). Bu kalın eserin başlığında ortaya atılan temalar, sadece başlangıçta, o da üstünkörü değerlendiriliyor. Bir kere her şeyden önce Hegel, mantık sözcüğü altında metafiziği anlamaktadır. Hegel'in sisteminin sık sık mantıksal olarak tanımlanmasının bir nedeni de budur. Diyalektik metodunun mantıksal olarak kabul edilmesi durumunda yapısı, bütünlüğü ve gerekçelendirilmesindeki ustalık ve disiplin açısından sistemi eşsizdir. Mantık hakkında

daha farklı görüşlerimiz varsa, o takdirde bütün bunları da koskocaman bir sislendirme hareketi olarak görmemiz yolunda da bir eğilim vardır. Hegel, *Wissenschaft der Logik*'te sadece mantığı incelemez, mantıklı gerekçelendirmelerimizde yararlandığımız taslaklarla da uğraşır. Kant'ın ulamları gibi (özne, nicelik, ilinti, vb.) mesela. Hegel'de ilinti ilk sırada gelir, en evrensel ilinti de ona göre tezattır. Böylece tez, antitez ve sentez sıralamasıyla diyalektik süreç başlar. Hegel için en son gerçek düşüncedir ve diyalektik metod düşünme sürecini saptadığına göre, gerçeği de saptamaktadır. Herşey diyalektik metodun altında gelişir.

Wissenschaft der Logik'te Kant ve Hegel arasındaki temel fark ortaya çıkar.

Kant, orijinal bir bilimadamı ve harika bir mantıkçı olduğu için, bilim ve mantık üzerine bir kitap yazabilmişti. Oysa Hegel'in çıkışı tarihe dayalıydı. Onun için önemli olan sadece tümcenin yapısı değil, tarihte gelişen olayların uzun süre sonundaki sonuçlarıydı. O, dünyayı kendi bütünlüğünde, tarihsel perspektifi içinde görüyordu. Kant bir bilimadamı konumundadır ve onun görüşü bugün bile moderndir. Ne var ki tarih, bilimin geniş-lemeciliğinin son kertesine ulaşmaktadır anlaşıldığı kadarıyla. Bu nedenle günün birinde Hegel'in dünyayı ansiklopedik düzeydeki kavrayışı, yakın bir zamanda pekâlâ gündeme gelebilir.

Wissenschaft der Logik, Hegel'e ün kazandırır. Daha ilk bölümün yayımlan-

masıyla Heidelberg ve Berlin üniversiteleri ona birer kürsü önerir. O, Heidelberg Üniversitesi'ni yeğler. 1816'da oraya yerleşir. Hegel bu üniversitenin uzun geçmişinin en meşhur filozofudur. Neckar ırmağının öbür tarafındaki tepelerde, eski şehrin karşısında, bir Filozoflar Yolu vardır. Şarap bahçelerinin arasındaki yokuştan tırmanılırsa oraya ulaşılabilirdi. Buradan, Neckar'ın üstündeki eski köprü ve öbür taraftaki şatonun ayakları dibinde bulunan yüzlerce yıllık üniversite görülür. Yıllar önce birisinden, Filozoflar Yolu'nun Hegel'den ötürü böyle adlandırıldığını duymuştum ama bu arada başkası da bunun doğru olamayacağını öne sürdü, çünkü Hegel gezip dolaşmaktan nefret edermiş.

Hegel, Heidelberg'e varışından bir yıl sonra, öğrencileri için tamamladığı derse yardımcı olacak, hazırlayıcı nitelikteki *Enzyklopadie der Philosophischen Wissenschaften'ı* (Felsefe Bilimleri Ansiklopedisi) yayınlatır. Bu kitap, onun bütün felsefesinin bir özetini içerir, terminolojisine aracılık eder ve tek başına sözcüklerin eksantrik kullanımını gösterir. Onda zarar gören salt mantık kavramı değildi; çetrefilli diline giremeyen birisi için dersleri giderek anlaşılamaz bir hale bürünür.

1818'de Hegel, Heidelberg kararının antitezi yönünde karar alır ve Berlin'den gelen daveti kabul edip burada Fichte'nin ölümüyle boşalan felsefe kürsüsünü üstlenir. Napolyon yenilgiye uğramış,

Prusya yeniden güçlü Alman devleti olmuştur. Prusya en ezici muhafazakâr devrinin başlangıcındadır ve Berlin başkenttir. Hegel, Berlin'de toplam on üç yıl kalacaktır. Dersleri adeta kurumlaşır ve yüzlerce öğrenciyi çeker. Hegelcilik salgın halinde bütün Alman üniversitelerine yayılmaya başlar.

O zamanlar Prusya'da düşünceyi özgürce ifade etme ve her türlü politik bağımsızlık yasaktı. Öğrencilerin entellektüel enerjilerini, kültürlü vatandaşların da kendilerini başka alanlara yöneltmeleri gerekmekteydi. Bu nedenle sanat, felsefe ve müzik, Berlin'de büyük bir yükseliş yaşamaya başlamıştır.

Hegel bu arada yavaş yavaş Prusya'nın devlet filozofu olup çıkar.

1821'de "*Grundlinien der Philosophie des Rechts*" (Hukuk Felsefesinin Ana Hatları) yayınlanır. Bu yapıt politika ve toplum hakları üzerinedir. Hegel, statükonun kendini kanıtlamış temsilcisi olup, olası radikal toplumsal değişikliklere karşı da neredeyse panik halinde kronik bir korkuyu yaşamaktaydı; üstelik Haklar Felsefesi'nin temel diyalektiğinde de bu genişçe yansır. Tez: soyut, evrensel yasalar; antitez: kişisel keşif; sentez: toplum etiği. Hegel, toplumun, aile normları ve lonca örgütlerine dayanması gerektiği inancındaydı. Şaşırtıcı olan, kafasında tasarlamış olduğu devletin, gerçek Prusya devletinden çok, Britanya modeline benzemesidir -parlamenter hükümet, engellerle dolu monarşi, jüri üye-

leri tarafından farklı düşüncelere veya onların yargılanmasına izin verilmesi, özellikle farklı dinlere ve yahudilere (Hegel, o sıralarda Prusya toplumunda yayılmakta olan ve salgın boyutuna ulaşmış olan yahudi düşmanlığına katılmamaktaydı, üstelik bunlar belgelenmiştir de).

Yavan profesör yapabileceğinin en iyisini yapmaya devam edip amfiler dolusu ciddi öğrenciyle dalga geçer. Kürsüsünün üstünde enfiye kutusu, seyrek saçlı koca kafası öne doğru eğik, düzinelerce kağıt parçalarına karmaşık notlar alır; öksürük nöbetleriyle sık sık kesilen düşüncelerinde duraksar, ve nitekim soyutluğun yaylasında yeniden sallanmaya başlar. Arasıra şaşırtıcı bir güzel söz söy-

lemeyi başarırdı. Başka bir öksürük krizine tutulana kadar, sözleri sürekli, birbirine uymayan terminolojisindeki tez ve antitezi; söylediği uygun bir sözle dersini doruk noktasına ulaştırır ve bu arada öksürüğü görünüşte sanki kendiliğinden açılırdı.

Ara sıra, epeyi şaşkın bir öğrenci onu odasında ziyaret etme gafletinde bulunurdu. Bu bahtsız, masasında oturmuş, yığınlar halinde kâğıtları ve kitapları karıştıran, konuşmanın ortasında duraklayıp, kendi kendisine bir şeyler mırıldanan, dakikalarca düşüncelerine gömülüp, ziyaretçisini tamamıyla unuttuğu belli olan, ayak bileklerine kadar uzanan sarı-gri renkli bir üstlük giymiş, soluk tenli, tuhaf bir filozof kişilikle karşılaşırdı.

Hegel o sıralarda çok az yazısını yayınlatmaktaydı. Bir çift sadık kriptograf onun derslerinde sürekli notlar almaktaydı; bu notlar onun toplu yapıtlarıyla birlikte yayınlanmıştır. Bunlarda estetik ve din felsefesi üzerine görüşlerinin en ayrıntılı açımlamaları vardır, pek tabii ki, bir de tarih felsefesi üzerine. Burada tarihi diyalektik sürece indirgemeye çalışır - sahte bir fikir, taraftarı Marx'ça benimsenmiş, onu epeyi etkilemiştir. Bu teoriye göre tarihin altında bir amaç yatmaktadır (Hegel için tanrının iradesi, Marx için sınıfsız toplum ütopyası). Hegel diyalektiğin çağlar boyunca sendeleyerek ilerleyişini yakından izler. Çin, eski Yunan ve Roma imparatorlukları, sonunda şöhretli Prusya devleti karşısında önem-

sizleşir. Prusya devleti ki, dünyanın gördüğü en yüksek toplu yaşama biçimidir (o nedenle bu biçim en basit bireyden, çok daha büyük haklarla donatılmıştı). Tarihten anlaşılan odur ki, öbür bütün ülkelerde felsefe, çökmüş bir kavram halini aldığında bile, Alman ulusu için önemini asla yitirmemiştir. *Alman milleti* ulu ateşin bekçisi olmak üzere dünyaya çağrılmıştır, nasıl ki bir zamanlar en yüksek bilinçlerin geniş ruhu Yahudi milletinde bulunuyordu, tıpkı öyle. Ulu ateşin bekçilerinin, en yüksek bilinç ile 20. Yüzyıl'da sergiledikleri Hegel'in fikri değildi. Eğer Hegel bu dönemde yaşamış olsaydı, Hitler ve 3. Reich'ın saçtığı dehşetten ürkerdi. Ama yine de, derin zekâsının taş ocaklarından çıkan kesme taşlardan to-

taliter dünya görüşünün mimarları pekalâ yararlanmışlardır.

Yaşlanmış felsefe profesörü 1830'da Berlin Üniversitesi'nin rektörlüğüne atanır, bir sene sonra da Kral III. Friedrich Wilhelm tarafından bir madalya ile onurlandırılır. Aşağı tabakanın ayaklanmaları Hegel'i rahatsız etmeye başlar. Aynı yıl Paris'te tekrar bir ayaklanma çıkar. Ama bu kez Hegel pazar yerine hiçbir özgürlük ağacı dikmez. Paris'lilerin huzursuzlukları Berlin'e ulaşıp, burada da bir ayaklanma başlayınca, Hegel kendini ayak takımının egemen olacağı düşüncesine kaptırır ve rahatsızlanır.

Bir sene sonra Prusya Devlet Gazetesi'ne, hazırlık aşamasında bulunan İngiliz reform yasaları hakkında bir eleştiri

makalesi yazar. Büyük Britanya'nın anayasası, Prusya hükümetinin "akılcıl kurumları" yanında karmakarışık kalır. Büyük Britanya'da uzun süre yürütülmüş olan halkın kısıtlı egemenliğini dahi yaşlı gerici, dünya ruhunun üç ölçülü adımındaki önemli bir tekleme olarak duyumsar. Ona göre, hükümet bir nebze olsun, halkın iradesine kulak asmaya mecbur değildir. "Halk ne istediğini asla bilemez." İnanılacak gibi değil, ama bu makale, Prusya resmi makamları için bile henüz fazla devrimciydi, bu nedenle yazının ikinci bölümü sansüre kurban gitmiştir.

1831'de bütün Almanya'ya yayılmakta olan bir kolera salgını sonunda Berlin'e de ulaşır. Hegel yazı geçirmek üze-

re taşraya taşınır. Bu sürede bile kolera onu, çok sevdiği anfisinden uzak tutamamıştır. Kasım ayında Berlin'e geri döner. İlk iki dersini ateşler içinde ve dinleyicilerini şaşırtan yoğun bir ifade güçlüğüyle verir. (Biyografi yazarı Rosenkranz bu hareketlerde koleranın ilk belirtilerini görmüştür.) Berlin'e dönüşünün üçüncü gününde hastalık ortaya çıkar. Hegel bir sonraki gün, 14 Kasım'da ölümden tamamıyla habersizken, uykusunda, huzur içinde ölür. Vasiyeti üzerine Fichte'nin yanma gömülür. Şehir merkezinin kuzeyindeki Dorotheenstadt'daki mezarlıkta yatar; bugün, büyük, neredeyse ulusal bir tapınaktır burası.

Beş sene sonra henüz bir öğrenci olan Karl Marx Berlin'e gelir ve Hegel'in

eserleriyle tanışır. Esaslı tezleri benimseyip, Hegel'in diyalektiğini "baş ayağı çevirerek" ortaya devrimci sistem biçiminde bir sentez serer; şeytanın okunmuş sudan korkması gibi, yaşlı Hegel'in korktuğu bir sentezdir bu.

Varlık

Bilimin başlangıcından beri, soyut, boş varlıkla yapılabilen bütün kuşku ve anımsamalar, doğanın başlangıcından beri taşıdığı yalın bilinçle çözülür: Ben=Ben, saltık ayrımsızlık veya özdeşlik vs. gibi. Kendi'nin kayıtsız şartsız bilincinde veya saltık gerçeği tanımlama veya izleme gereksinmesinde, ilk olmaları gereken varoluşlar görülebilir. Ama bu her bir varoluş zaten vasıtaysa, öyleyse zaten ilk değildirler; vasıta, ilkten ikinciyi soyutlama ve farklara doğru gitmedir. Eğer ben=ben

veya entellektüel bakış açısı asıl olarak ele alınırsa, bu saf kayıtsız-şartsızlıkta varlıktan başka bir şey değildir, saf varlığın da tersinin soyuttan başka bir şey olmaması gibi, aksine, soyutun varlığı içeren vasıtası, saf düşünce veya görüştür.

Felsefe Bilimleri Ansiklopedisi S 86

Hiç

Varlık, saltığın yüklemi olarak kullanılırsa, onun ilk açıklaması da aynısını verir: Saltık varlık. Bu (düşüncelerde) kayıtsız şartsız başlangıç, soyut ve yetersiz olandır. Bu, bütün gerçeklerin doruğu olan Tanrı olarak bilinendir. Her, gerçekte olan, azınlıktan soyutlanmalıdır, böylece Tanrı bütün gerçeğin en gerçeği, gerçeğin gerçeği olabilir. Artık bu saf varlık saf soyutluk, saltık-olumsuz da böylece kayıtsız şartsız kabul edilen hiçtir. Bunun sonucunda saltığın ikinci tanımı ortaya çıkar, yani bunun hiç olması; söylemek gerekirse

bu yüzden bunun içinde tutulmuştur, kendisindeki nesne, belirsiz, kayıtsız şartsız varoluştur-veya tanrının en yüce varlık olması ve başka hiçbir şey olmaması gibi, böylece olumsuz olarak da tanımlanır; Budistlerin her varoluş için ortaya koyduğu prensip, hiç, her şeyi en son amaç ve hedef yapan, aynı soyutlamadır.

Ansiklopedi S 86/87

Olmak

Hiç, ona doğrudan doğruya, onun kendisine benzer ve aynı şekilde onun tersinden, var'la özdeştir. Hiç gerçeği gibi, var gerçeği de bu yüzden birbirlerinin özdeşidir; bu özdeş olmaktır.

Ansiklopedi S 88

Diğer

Gerçekte mevcut olan, diğerine var olan şeydir ve diğerinden başka bir diğer olmasıdır. Bir şey başka bir diğerin kendisiyle ilişkidedir, başka bir diğer de aynı durumdadır; bununla diğerine geçen, diğerinin aynısıdır -ikisinin de bir diğer olmak için başka bir devamları ve saptamaları yoktur-, böylece geçişinde diğeri yalnız kendisiyle diğerine gider ve

bu geçişteki birlik, diğerinin diğerine geçişi gerçek sonsuzluktur. Veya olumsuz açıdan bakılırsa; değiştirilen diğeridir, diğerlerinin diğeri olur. Varlık böyledir, ama yeniden oluşarak, olumsuzun olumsuzu ve kendisi olarak.

Ansiklopedi S 95

Çelişme

Bir şeyin arasındaki fark iki tarafı da anlık olarak içerir; farklılıkta ikisi de birbirlerinden ayrı düşerler; bu gibi aykırılıkta biri sadece diğeri tarafından belirlenen farklılığın taraflarıdırlar, bu yüzden sadece anlık'tırlar; ama aynı şekilde kendi içlerinde de belirlenirler, kayıtsızca birbirlerine karşı ve karşılıklı kendilerini dışta bırakarak: *bağımsız yansıma tespiti.*

Bağımsız yansıma tespiti aynı itibarda diğerini içerir ve bu yüzden

bağımsızken, diğerini olanaksız kılan, böylece onun bağımsızlığında kendi bağımsızlığını olanaksızlaştırır; çünkü bu, diğerini kendinde tutma ve kendisi ile belirtme ile olanaklı kılınmıştır ve dıştan olanın bağlantısı yalnız başına olamaz - ama aynı durumda kayıtsız şartsız kendisi olmak ve olumsuz saptamasını kendinde kapamaktır. İşte bu çelişmedir.

Mantık Bilimi, II, 1,2,C

Devinimin Kökü

Bu şimdiye kadarki mantığın ve alışılmış ifadenin temel önyargısıdır, sanki çelişme, özdeşliğe göre nitelikli ve içkin bir saptama değilmiş gibi; evet, eğer konuşma ve saptamaların ikisi de aşama sırasında ayrılmış olarak tutulabiliyorsa, çelişme de derin ve nitelikli olarak ele alınabilir. Çünkü onu

saptamanın en kolay, dolaysız yolu ölü varlıktır; o ama bütün devinimin köküdür ve canlılıktır; öyleyse sadece kendi içinde çelişme içeren hareket eder, güdüleri ve etkinliği vardır.

Mantık Bilimi II, 1,2, C,2, B.3

Bu tarihin bize sunduğu, *yüce ruhlu tin*lerden bir dizidir, düşünen usun kahramanlarından bir galeri, bu usun gücüyle, nesnelerin ve tinin varlığında, tanrının varlığına geçmiş, bize en yüce hazineyi, us idrakinin hazinesini üretmiş olanlardır. Bizim tarihsel olanımız, şu andaki dünyamıza uyan varlık, doğrudan doğruya meydana gelmemiştir, sadece şimdiki zamanın tabanında oluşmamıştır, bu varlık çalışmanın mirası ve sonucudur, üstelik de uygarlık tarihinde gelip geçmiş nesillerin çalış-

masıdır. Dış yaşamın sanatları, vasıta olmuş olanların ve ustalıkların yığınları gibi, sosyal olarak bir arada olmanın kurduklarını ve alışkanlıkları gibi ve politik hayatın, gelmiş geçmiş hayatın, düşünmenin, buluşun, şansızlığın, gerekliliğin sonucu ve şimdiki zamanımızın geçmişinin bir şakası olması gibi, bilimde veya daha yakın olarak felsefede, gidici olan ve aynı şekilde geçmiş olan, her şeyin içindeki her şeyi ilâhî bir zincir sanan, yaşam öncesini ileri götürmüş, kendimize mâl edip, naklet-miş olan geleneğe borçluyuz. Ama bu gelenek sadece bir ev idarecisi hanımın

titizliğiyle saklanmış gerçek taş resimleri gibi gelecektekilere değişmeden kalıp nakledilmiş, onlar tarafından kabul edilmiş değil, sonsuz değişim doğanın yürüyüş hareketi gibi kalmamış, asıl varlıklarının edinilmiş gestalt ve formları gibi hiç ileri adım atmadan durmamış, aksine bu gelenek, ilahî dünyanın yarattığı tinin küresinde, güçlü bir fırtınanın başlamasıyla, büyüyerek kaynağından daha ötelere ilerlemiştir.

Felsefe Tarihi, Başlangıç

Genel Tin

Genel tin sabit durmaz. Sadece tek bir ulusta, kuruluşların, sanatın, bilimin, zihinsel güçlerin sabit olması söz konusu olabilir, örneğin iki bin yıldan fazla süre varlığını sürdüren Çinliler'de olduğu gibi. Ama dünya tini kendini kayıtsız huzura gömmez, en basit olan, doğasına dayanır. Hayatı, eylemidir; ve eylemin üzerinde kurulu olduğu, oluşturduğu ve yerine getirdiği mevcut bir konuşma

vardır. Her bir neslin oluşturduğu bilimsel, tinsel ürün bir sonraki nesle miras kalır; onların ilkesi olarak, peşin hüküm ve zenginlikleri, onların ruhunu, tinsel özünü oluşturur; ama aynı anda bu ele geçirilmiş bir dayanak, mevcut konu olmuştur onlar için. Öyleyse, zaten kendisi tinsel canlılık ve etkinlik olduğuna göre, sadece ele geçirilmiş olanı işletir ve hazırlar, böylece konu bununla daha da zenginleşir. Aynı durum bizim için de geçerlidir, aynı şekilde elde

bulunan bilimi sahiplenip, biçimlendirmeliyiz. Ürettiğimiz, başlıca bir mevcudiyet ortaya koyar; bizim felsefemizde bu ilişki de vardı ve gereklilik olduğu için ortaya çıkmıştır. Tarih bize yabancı olan nesnelerden olmaz, aksine bizim bilimimizin oluşturduklarından oluşur.

Felsefe Tarihi, Başlangıç

Demek ki, *bir felsefenin biçimi* halkın, tutumu ve yönetim tarzıyla, olağandışılığıyla, ahlâkıyla, eğlence hayatıyla, becerikliliğiyle, alışkanlıklarıyla, bunların da rahatlığıyla aynı biçimde sadece değer değil, sanat ve bilimde arayış ve çalışmalarında, hükümetlerin çöküşü de dahil, savaşçılık ve dış ilişkilerdeki tutumlarda, belirli bir ilke kendisini ileri sürer, yenisini oluşturur, zenginleşir, daha yüksek bir ilkenin yapılaşması ve

kalkınmasında kendisini bulur. Tin, her seferinde bilincini, belirli basamakların ilkesinde çok yönlü olarak bütün zenginliğiyle işleyip geliştirir. O zengin bir tindir, bir ulusun tini, bir organizasyon-katmerli kubbeden, koridorlardan, sütûnlardan, hollerden bölmelerden oluşmuş bir katedral: Her şey bir bütünlükten, bir gayeden ortaya çıkmıştır. Felsefe, bu çeşitli öğelerden oluşan bir biçimdir, peki ama hangisi? - felsefe en yüksek gelişim mertebesidir, bütün varlığın kavramıdır, bilinç ve bütün durumun

tinsel özüdür, zaman tininin, tin olarak düşünerek mevcut olmasıdır. Bu çok varlıklanmış bütün, en basit olan odak noktasını onun içinde yansıtarak bilinen düşüncenin kendisini sunar.

Felsefe Tarihi II, A

Dünya Tarihinin Amacı

Dünya tarihini, yine onların maksatlarına göre göz önünde bulundurmalıyız; bu maksat dünyada istenilendir. Tanrı hakkında bildiğimiz onun en mükemmel olduğudur; öyleyse o sadece kendisini isteyebilir ve bu da zaten kendisine özdeştir. Tanrı ve onun arzusu olan doğa tektir; felsefi düzlemde bunu "idea" olarak adlandırıyoruz. Genellikle "idea" budur, insan tininin unsurlarında göz önüne almamız gereken kesin olan insanoğlunun özgürlük ideasıdır.

Dünya Tarihi Felsefesi, B

Özgürlük

Doğulular, ruhun veya insanın o şekilde özgür olduğunu bilmiyorlar. Bilmedikleri için değiller de. Tek bildikleri sadece birinin özgür olduğu; ama işte bu yüzden böyle bir özgürlük sadece keyfi hareket, canavarlık, belirsizliğin hırsıdır veya aynısının yumuşaklığı, ehlileştirilmiş halidir bu, bu yüzden, sadece raslantı eseri bir doğal olay veya keyfi bir harekettir. Bu kimse bu yüzden bir despottur, serbest bir

adam, serbest insan değildir - Özgürlük bilinci ilk Yunanlılarda ortaya çıkmıştır, bu yüzden özgür olmuşlardır; ama onlar da, Romalılar gibi, sadece bazılarının özgür olduğunu düşünüyorlardı, böyle olmayan insanlar gibilerini. Bunları Platon ve Aristoteles bilmiyordu; bu yüzden Yunanlılar sadece kölelere sahip olmamış, hayatları ve özgürlüklerinin güzel varlığı da buna bağlı kalmıştır, üstelik özgürlükleri de sadece raslantı eseri, çalışarak edinilmemiş, geçici ve sınırlandırılmış bir çiçeğin

parçası olmuştur; aynı şekilde sert, insan köleliğinin parçası olmuştur - Hristiyanlıkta ilk olarak Alman ulusu, insanın insan olarak özgür olduğu, ruhun özgürlüğünün kendi kendisinin tabiatını yarattığı bilincine ulaşmıştır. Bu bilinç ilk olarak dindedir, onun ruhunun en iç bölgesine yerleşmiştir; ama bu prensibi, dünyevî varlığı uygulamak, çözümü ve uygulaması zor, başka bir uğraş gerektirmiştir.

Dünya Tarihi Felsefesi, B, a

Özgürlüğün İlerleyişi

Dünya tarihi, özgürlük bilincinin içindeki ilerleyiştir -bu ilerleyiş, kendi zorunluğunda idrak edilmesi gereken türdendir.

Dünya Tarihi Felsefesi, B, a

İdeal ve Gerçeklik

Dünya tarihi, tinin en yüksek biçimde, tanrısal, saltık sürecinin ifadesidir, gerçekliğine, bilincine bu basamakta kavuşur. Tarihte, tinin hedefini gerçekleştirdiği bu bakış açısı sürecinde, idealin ne olduğu ve gerçeklik için hangi şartı gerektirdiği çok geniş bir ikilemle buna karşı durur. İdealin gerçekte fark edilememesi, genellikle şikayeti daha sık ve alışılmış olarak duymak değildir - özellikle gençlerin ideallerini, katı gerçeklerden rüyalara bırakmaları

gibi. Yaşam sürecinin sert gerçeğinin engellerinde boşa çıkıp mahvolan bu idealler bunun sonucunda sadece öznel olabilir ve sadece kendilerini en yüksek ve akıllı bireyler olarak kabul edenlere uyabilir. Bunlar aslında bu tanıma ait değildir. Çünkü bireyin kendisi için ayrıntılarında ördüğü hayaller, genel olan gerçeklik için yasa olamaz, dünya yasasının da her bir birey için ayrı ayrı olamadığı gibi, kısa süreli olur. Bu arada benzer olanların fark edilememesi ihtimali de vardır. Birey sıkça kendisiyle ilgili düşünceler üretir, yüksek amaç-

larını, dünyanın kurtuluşunda uygulamak istediği parlak amaçlarını ve eylemlerini sahiplenir. Böyle düşüncelerin konu edilmesi kendi yerlerine konulmalarını gerektirir. Kendi değerleriyle abartılmış düşüncelerden başka bir şey olmayan bu hayalleri insanoğlu kendisi yaratır. Bireyin haksızlığa uğraması da söz konusu olabilir; ama bu, bireye, ilerleyişinde vasıta olarak hizmet eden dünya tarihini ilgilendirmez.

Dünya Tarihi Felsefesi, B. a

İdeal ve Felsefe

Felsefenin incelemeleri, iyinin, tanrısal olanın gücü, tanrının sahip olduğu hak, dünya tarihinin ileri görüş plânından başka hiç bir şey ortaya koymaması, ilerlemesini engelleyecek hiçbir otoritenin söz konusu olamamasıdır. Tanrı dünyayı yönetir; Tanrı'nın yönetiminin içeriği, plânını uygulayışı dünya tarihidir, bunu içeren dünya, tarih felsefesinin konusudur ve bunu uygulayışı sadece gerçeğin sahip olduğu, idealin getir-

diği "idea" ölçütüdür. Boş bir ideal olmayan, bu tanrısal "idea"nın saf ışığında, dünya sanki çılgın, akılsız bir oluşumcasına giderek yiter. Felsefe, tanrısal "idea"nın içeriğini, gerçeğini tanıyıp, reddedilmiş gerçeği haklı çıkarmak ister. Çünkü us, tanrısal çalışmanın ifadesidir.

Dünya Tarihi Felsefesi, B, a

Sonsöz

Hegel ciddiye alınmak istiyordu ve bu dileği de gerçekleşir. Zehri, Avrupa'nın bütün ülkelerine yayılır ve felsefe yapmanın aksine, bütün felsefe fakültelerine bağışıklık kazandırır. Hegelcilikle ajitatörünü bulan statükonun kendini onaylanmış bulması Wilhelm Almanyası'nın ve Viktorya İngiltere'sinin asıl ihtiyaçlarına uyuyordu.

Eğer Hegel mistisizmin parlak zafer şarkısını sunmak için muazzam bir uğraş vermemiş olsaydı, bu şarkıları başkaları besteleyecekti. Hegel'in felsefesi çağın arzularını yerine getirmişti. Disiplin ve

düzene olan inancı, kendi isteği ile ağır çalışma temposu, acının şifalı gücü, hileli sistem, metafizik temelleri bütün zamanların anlayışlarının her biri üzerindedir, işte tam da o Hegel'in okuyucuları bunun özlemini çekmektedir zaten (19. Yüzyıl'ın sonlarındaki orta tabaka tamamıyla bunlardan ayrı dursun).

Hegel'in melankolik, her şeyi kapsayan sistemi son derece kompleks bir bilye oyunu ve entellektüel bir teşviktir; zamanın birçok dehasını da cezbetmiştir. Ama Avrupa tekrar Ortaçağ'daki gibi bir çağ yaşamaya başlayıp durağanlaşınca, bir oyun olarak kalmıştır. Bu durumda diyalektik, yaklaşan kıyastan daha büyük bir rol oynar. Ama Avrupa başka bir çağa yaklaşmaktadır.

Şüphesiz bu durağan zamanları sağlamaya çalışan güçler vardı- farklı şekillerde, ama birbirine benzer, tüyler ürpetici neticelerle. Ama bunlar için sarı-gri bir üstlük içindeki hamur suratlı yalnız profesör sorumlu tutulamaz. Dile karşı işlediği cürüm, onların yarattığı bulanıklaştırma yüzündendi; güçlülerin cürümleri, yalancılıkları yüzündendi. Hegel, sonuçta dünyayı fantastik, entellektüel bir masal olarak algılamıştır. Oysa güçlülerin hiçbiri dünyayı önce gerçekten anlamaya çalışmadı, aksine değiştirmeye uğraştılar.

1770 27.8.1770 Georg Friedrich Wilhelm Hegel, Stuttgart'ta, Württemberg vergi dairesi memuru Georg Ludwig Hegel ve karısı Maria Magdalena Fromme'un oğlu olarak dünyaya gelmiştir.

1777 7 yaşından 18'ine kadar "Gymnasium ilustre"de öğrenim gördü. Bu arada özel öğretmenlerden de ders aldı.

1788 Tubingen'de teoloji eğitimi aldı (1793'e kadar). Hölderlin ve Schelling ile arkadaşlık kurdu. Ortak ilgileri Fransız İhtilâli ve kent-kurma ideali.

1793 Eğitiminden sonra Hegel papaz olmaz. Bern'de ileri gelen bir ailenin yanında özel öğretmenlik yapar (1796'ya kadar).

1797 Hölderlin'in yardımıyla Frankfurt'ta özel öğretmenlik yapmaya başlar. Hegel ve Çağı. Hegel'in hayat Çizgisi. Cumhuriyetçi kent-idealinden ayrılma. Zamanındaki gelişmeleri izler: Kentsel toplum, özel mülkiyet.

1799 Babasının ölümü ve ondan kalan miras felsefesini yürütecek imkânı sağlar. Jena'ya gider.

1801 Astronomi üzerine uzmanlık sınavına girer ve doçent olur. *Schelling ve Fichte'nin Felsefe Sistemlerindeki Farklılıklar.*

1802/1803	Schelling ile beraber *Felsefenin Eleştirel Gazetesi*
1805	Goethe'nin yardımıyla olağanüstü profösörlüğe atandı
1806	Napolyon seröveni: *Dünya ruhu* imparatorunu Jena'da at üstünde görür. Gayrımeşru oğlu Ludwig Fischer'in doğumu; ileride aileye katılacak.
1807	Ilk başyapıtı: *Tinin Görüngübilimi*; *Bamberger Gazetesi*'nin yayın yönetmeni oldu (1808'e kadar).
1808	Nürnberger Egidien - Gymnasium'unun rektörü (1816'ya kadar)
1811	18 yaşındaki Marie von Tucher ile evlenir. 20 senelik mutlu evlilik. İki oğulları olur. Karl (1813) ve Immanuel (1814).
1812/1816	"Felsefe tarihinin en derin çalışması" olarak nitelenen *Mantık Bilimi*
1816	Heidelberg Üniversitesi profesörü (1818'ye kadar)
1817	*Felsefe Bilimleri Ansiklopedisi*
1819	Berlin üniversitesi profesörü. Prusya devlet filozofluğuna seçilir.
1820	*Ana çizgileriyle Hukuk Felsefesi*, ileride "politik felsefe tarihinin en derin teorisi" olarak tanımlanacak.
1827	*Die Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik* adlı dergiyi çıkarır-Rakipleri buna "Hegel Gazetesi" der-Hegelcilik Okulunun temel organı olur.
1830	Berlin üniversitesi Rektörü
1831	İngiliz reformuna karşı. İhtilâle karşı uyarıda bulunur.
14.11.1831	Berlin'de Kolera'dan ölür.

Dönemin Tarihi

1770-1779 Bu yıllarda, kültürün en verimli dönemlerinde, sayısız "deha" dünya gelmiştir: Friedrich Hölderlin (1770-1843), Ludwig von Beethoven (1770-1827), William Wordsworth (1770-1850), Walter Scott (1771-1832), Robert Owen (1771-1858), Novalis (1772-1801), Friedrich Schlegel (1772-1829), Ludwig Tieck (1773-1858), Caspar David Friedrich (1774-1840), Anselm Feuerbach (1775-1833), Friedrich Wilhelm Schelling (1775-1854), William Turner (1775-1851), E.T.A Hofmann (1776-1822), John Constable (1776-1837), Heinrich von Kleist (1777-1811), Philipp Otto Runge (1777-1810), Clemens Brentano (1778-1842),

1776 4 Temmuz- ABD'nin kongreye Bağımsızlık Bildirgesi'ni sunması

1780 II. Joseph'ın hükümete çıkışı (ölümü 1790), büyük politik reformlardan bir dizinin başlangıcı.

1781 Kant: *Saf Aklın Eleştrisi*

1783 İngiltere ABD'nin bağımsızlığını tanıyor.

1784 Kant: *Aydınlanma nedir*? Herder: *Uygarlık Tarihi Felsefesi Üzerine Fikirler*; bu arada Goethe çam ağaçlarını keşfeder ve sıcak hava balonuyla incelemeler yapar.

1789 Fransız İhtilâli başlar. İnsan hakları ilânı. Mirabeau Devri.

1791 Fransa anayasal monarşiye geçer. Mirabeau'nun ölümü.

1792 Fransa'ya karşı Prusya ve Avusturya savaş başlatır (1797'ye kadar)

1793 Fransa'da teror dönemi. Marat, Robespierre ve Saint-Just Jakoben diktatorluğunü kurar.

1794 Thermidor Jakoben Hükümdarının çöküşü. Robespierre idam edildi

1795-1799 Paris'te Direktuvar Oligarşisi. Kant: *Ebedi Barış üzerine* Goethe *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları*.

1797 Fransa'yla barış. Kant: *Ahlâk Metafiziği*.

1798 Yeni savaş: Fransa, İngiltere, Avusturya, Rusya, Türkiye ve Vatikan'a karşı. Bonaparte Mısır'da. Schelling: *Dünya Ruhundan*

1799 Napolyon diktatorlugü çökertir ve ilk konsül olur. Fichte ateistliği yüzünden Jena'daki profösörlüğünü kaybeder.

1800 Fichte: *İnsanların Kaderi*

1801 Luneville'de barış. Vatikan'la konkordato.

Dönemin Tarihi

1804 Napolyon kalıtımsal imparator olur. *Sivil Kod* (Kod Nopolyon olarak anılır), sivil hakların modern esasları. Goethe gizli danışman olur. Kant ve Schiller'in ölüm yılı.

1806 Jena'dan iki saldırı. Prusya, Napolyon tarafından yenilgiye uğratılır. II. Franz Almanya krallık tacını takar. Ingiltere'ye karşı kıtasal blok.

1807 Fransa, Rusya ve Prusya arasında barış. Fichte: *Alman Ulusuna Söylev*. Ingiltere zenci köleliğin yasaklar.

1808 Napolyon Fransa engizisyonunu kaldırır.

1812 Napolyon'un Rusya seferi felaketle sonuçlanır. Fichte: *Ahlâk Öğretisi Sistemi*

1814 Napolyon Elbe'ye sürülür. Viyana kongresi. Fichte'nin ölümyıldönümü

1815 Napolyon'un geri dönüşü. Waterloo. St.Helena'ya sürgün. Polonya'nın paylaşımı. Avrupa'da yeni düzenleme. Rusya, Avusturya ve Prusya "Kutsal İttifak"ı oluşturdu (liberal eğilime karşı).

1819 "Karlsbader Hükümleri" bütün özel teşebbüslere sert bir baskı uygular (Sansür, devrimci devlet memurları uzaklaştırılır, üniversite ve tiyatrolara kontrol). Owen: *Yeni Dünyanın Kitabı* (erken sosyalizm).

Simon Bolivar, Ispanya'nın sömürgesi Güney Amerika'nın bağımsızlık ihtilâlini başlatır (1825).

1821 Napolyon'un ölümü. Metternich Viyana içişleri bakanı olur. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Yunanlı ayaklanması.

1825 Rusya'da Dekabrist ayaklanması Çar I. Nikola tarafından geri püskürtülür.

1827 Feuerbach: *Merak uyandıran Soygun*.

1829 Yunanistan Wittelsbachlı Kral Otto tarafından işgal edilir. Fr. Schlegel : *Tarih Felsefesi*.

1830 Fransa'da Temmuz devrimi; bütün Burbonlar sürülür. Belçika'ya Leopold von Sachsen - Coburg'un önderliğinde meşruti monarşi ilân edildi. Rusya'ya karşı Polonya'nın ayaklanması bastırıldı.

Hegel ciddiye alınmak istiyordu; sonuçta bu isteği gerçekleşir de. Onun düşünsel armağanı tüm Avrupa'ya yayılır.

Hegel'in felsefesi çağın arzularını yerine getirir. Disiplin ve düzen inancı, istekli ve yoğun çalışma, acının şifalı gücü...

Daha sonra Avrupa bu motivasyonu unutup durağanlaşır. Ama bundan hergün giydiği sarı-gri ceketi içindeki hamur suratlı profesör sorumlu tutulamaz. Doğrusu, Hegel'in dünyayı fantastik, entellektüel bir masal olarak algıladığı ve sistemini melankolik, her şeyi açıklamaya çalışan karışık bir bilye oyunu olarak ortaya koyduğudur. Ama hiç olmazsa öncelikle dünyayı gerçekten anlamaya çalıştı; anlamadan değiştirmeye de kalkışmadı.

ISBN: 975 - 7809 - 32 - 2

9 789757 809326